Åbo Akademi

OPEN ACCESS

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Ambivalenta möten

Wassholm, Johanna; Sundelin, Anna; Stark, Eija

Published in:
Genus, arbete och landsbygd

Published: 01/01/2025

Document Version
Final published version

Document License
CC BY-NC-ND

Link to publication

Please cite the original version:
Wassholm, J., Sundelin, A., & Stark, E. (2025). Ambivalenta möten: Vitahavskarelska handelsidkare i Västnyland 1850–1914. In A. Ahlbäck, J. Ilmakunnas, H. Lindberg, & P. Markkola (Eds.), *Genus, arbete och landsbygd: En livsvärld i rörelse 1500-1960* (pp. 149-174). (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland; Vol. 883). Svenska litteratursällskapet i finland. https://www.sls.fi/wp-content/uploads/mfiles/2914/2914.pdf

General rights
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

This document is downloaded from the Research Information Portal of ÅAU: 10. Aug. 2025

Johanna Wassholm, Anna Sundelin & Eija Stark

Ambivalenta möten

Vitahavskarelska handelsidkare i Västnyland 1850–1914

Både före och efter sekelskiftet 1900 idkade handelsmän från Vitahavskarelen, en region mellan den finsk-ryska gränsen och Vita havet i det ryska guvernementet Archangelsk, handel i Finland. Regionens karga jordmån kunde inte försörja befolkningen året runt, varför många män sedan sekler tillbaka skaffade tilläggsinkomster som gårdfarihandlare i Finland och norra Skandinavien.[1] Deras rörliga handel spelade in på 1900-talet en viktig roll för landsbygdsbefolkningen och dess möjligheter att konsumera i de glest befolkade regionerna. Även i det agrara och övervägande svenskspråkiga Västnyland gav handeln upphov till vardagliga möten mellan den fast bosatta majoritetsbefolkningen och personer med annan språklig, etnisk och religiös bakgrund. Handelsmännen talade ryska eller karelska, som vid den här tiden uppfattades som en dialekt av finskan, och var till skillnad från de lutherska västnylänningarna ortodoxa. Sådana vardagliga möten med handelsidkare från det ryska imperiet, vilka spelade en viktig roll inom olika typer av småhandel, var vanliga i Finland i slutet av storfurstendömets tid.[2]

Handelsmän från en viss ort i Vitahavskarelen hade egna ”revir” i Finland. Till landets sydvästligaste del kom de flesta från Kiestinki och Oulanka längst uppe i norr, dit avståndet från Västnyland fågelvägen var omkring tusen kilometer. I sitt översiktsverk över den ryskkarelska gårdfarihandeln från 2016 lyfter Pekka Nevalainen fram det

till synes paradoxala i att de handelsmän vars hembyar låg i Vitahavskarlens nordligaste delar sökte sig längst söderut i Finland: till Nylands svenskbygder, Åbolands skärgård och till Åland. Enligt honom är förklaringen att handelsmän från regionens centrala handelsorter, särskilt Uhtua och Vuokkiniemi, redan hade hunnit etablera sig i övriga delar av Finland. Nevalainen framhåller också att det just i Västnyland fanns överraskande många handelsmän från Vitahavskarelen, trots att kunderna i regionen hade närmare till större befolkningscentra där service fanns tillgänglig än fallet var på många andra håll i Finland.[3] Från slutet av 1800-talet blev en del av de rörliga handelsmännen bofasta och öppnade stationära butiker i Västnyland.

I det här kapitlet studerar vi möten mellan den fast bosatta befolkningen i Västnyland och handelsidkare från Vitahavskarelen med utgångspunkt i att handelsmän som inte kom från Finland väckte motstridiga känslor och reaktioner i de lokalsamhällen de besökte.[4] I det första avsnittet analyserar vi de ambivalenta möten som den tidiga gårdfarihandeln gav upphov till. I det andra studerar vi de uttryck som ambivalensen tog när en del av handelsidkarna permanent slog sig ner i regionen som lanthandlare, och i det tredje hur den rysk-finska politiska konflikten kring sekelskiftet 1900 påverkade relationerna mellan de utifrån kommande och lokalsamhället.

Trots att möten med vitahavskarelska handelsidkare var ett givet inslag i de fast bosatta västnylänningarnas vardag i slutet av ryska tiden har dessa förblivit relativt osynliga i historieskrivningen om regionen. Handelsmännen nämns förvisso i flera västnyländska kommuners historiker, men vanligtvis endast med enstaka meningar i de kapitel som berör handel. I regel får man veta att handelsmännen saluförde sina varor vandrande från gård till gård och att de i folkligt tal kallades ”kontryssar”, ”påsaryssar”, ”laukkuryssar” eller ”arkangeliter”. I flera kommunhistoriker nämns också att länsmännen kunde konfiskera deras varor eftersom handeln var förbjuden enligt finsk lag, och att många av dem som öppnade de första lanthandlarna i regionen var vitahavskarelare.[5] Deras relativa osynlighet i historieskrivningen om Västnyland bör sättas i relation till det långt in på 1900-talet dominerande nationella paradigmet, som med sitt narrativ om den kulturellt och etniskt homogena nationen bidrog till att exkludera utifrån kommande individer och grupper från den nationella berättelsen. De

förryskningsåtgärder och konflikter som präglade de två sista årtiondena av storfurstendömets tid, liksom den unga självständiga republiken Finlands ansträngda relationer till Sovjetunionen under mellankrigstiden, förstärkte ytterligare oviljan att framhäva ryska inslag i Finlands förflutna.[6]

Under de senaste årtiondena har forskare från olika discipliner börjat intressera sig för Finlands mångkulturella historia. Man har bland annat studerat transnationell rörlighet i det förflutna och den etniska mångfald som landets inkorporering i det mångnationella ryska imperiet medförde.[7] Trots detta kan man hävda att de mångfaldiga vardagliga möten som närvaron av personer från det ryska riket gav upphov till, och de ambivalenta reaktioner dessa väckte, är understuderade. Genom att analysera sådana möten i en västnyländsk kontext kan vi belysa ett transnationellt fenomen som hade betydelse för vardagslivet i Finland över lag.

Kapitlets metodologiska syfte är att visa att tillgång till en mångfald av källor, som ger röst åt olika grupper med varierande intressen och kan innehålla motstridig eller svårtolkad information, är en förutsättning för att kunna förmedla en nyanserad bild av mötena.[8] För att belysa ambivalensen analyserar vi tidningsmaterial, etnografiska frågelistor som berör handel, intervjuer med före detta gårdfarihandlare och myndighetsmaterial. Omnämnaden i lokalpressen belyser de västnyländska myndigheternas och köpmännens attityder gentemot de ryskkarelska handelsidkarna. Nationalbibliotekets sökbara digitala tidningsbibliotek gör det möjligt att lokalisera de relativt sporadiska omnämnandena i pressen, inklusive den underjordiska tidningen *Nyländska Posten*.[9] Kundernas perspektiv på mötena representeras av de etnografiska frågelistorna Kringvandrande ryska handelsmän (1957, 1968) och Butikshandeln på landsbygden (1954) i det kulturvetenskapliga arkivet Cultura vid Åbo Akademi.[10] För att göra handelsmännens röst hörd analyserar vi därtill intervjuer med före detta gårdfarihandlare som gjordes av Maiju Keynäs på 1950-talet och som finns i Karjalan sivistysseuras bibliotek i Helsingfors. Till sist studerar vi även kommunalstämmoprotokoll och material som rör gårdfarihandeln i Västnyland i generalguvernörskansliets arkiv vid Riksarkivet i Helsingfors.

Gårdfarihandlarna – välkomna gäster och avvisade främlingar

I mitten av 1800-talet var möten med vitahavskarelska gårdfarihandlare ett återkommande inslag i den västnyländska allmogens vardag. Handelsmännen vandrade från gård till gård och saluförde varor som var lätta att bära med sig, främst tyger och sytillbehör såsom knappar, tråd och nålar. Senare ingick också fabrikstillverkade varor i deras utbud, till exempel skjortor, kalsonger, benkläder, mössor, förkläden och näsdukar.[11] I svar på frågelistan om kringvandrande ryska handelsmän beskrivs gårdfarihandlarnas ankomst till en gård i regel neutralt eller positivt. Ett besök utifrån erbjöd, som framgår av två svar från trakten kring Karis, välkommen omväxling i en monoton vardag.[12] När handelsmannen anlände samlades gårdsfolket kring honom i stugan, och kom han när mat eller kaffe serverades blev han bjuden.[13] På Pickala gård i Sjundeå, ett av regionens storgods, fick gårdfarihandlare komma in i dagsverksstugan och i gårdens kök. Dit strömmade gårdsfolket för att handla eller bara se på när handelsmannen bredde ut sin ”väldiga tygbal” på golvet.[14]

På grund av sin rörliga livsstil var gårdfarihandlarna beroende av goda relationer med lokalbefolkningen för sin överlevnad och försörjning. I agrara regioner som Västnyland var det svårt att få tag på mat eller nattkvarter någon annanstans än i allmogens hem.[15] Respondenter nämner att gårdfarihandlarna ibland flera nätter i rad övernattade på gårdar där de kände sig som hemma, i skogstorp i byarnas utkanter eller hos bönder vars gårdar låg längs deras reguljära rutt.[16] De regelbundna kontakterna innebar nära relationer med invånare i regionen och ledde i vissa fall till långvariga vänskapsband. Allmogen uppfattade det som en social plikt att visa gästfrihet gentemot tillfälliga besökare, men umgänget byggde alltid på ömsesidighet. Värdarna erbjöd med andra ord handelsmännen mat och nattkvarter utifrån premissen att dessa i sin tur bidrog med något som var av värde för dem.[17]

Ur värdarnas synvinkel låg värdet i att de genom att visa gästfrihet kunde få tillgång till de varor gårdfarihandlarna bar med sig – en fördel som en respondent formulerar på följande sätt: ”Man tog i sig inte betalt [för mat eller nattkvarter], men han lämnade oftast något efter sig.”[18] Även för dem som inte erbjöd husrum var tillgången till

varorna viktig i en tid när de flesta västnylänningar hade lång väg till närmaste butik.[19] Gårdfarihandlarna kunde också, inte minst tack vare sina etablerade transnationella nätverk, ofta erbjuda ett bredare utbud av varor än de lokala handelsidkarna. En respondent hävdar att vitahavskarelarnas varulager var mångsidigt och så välsorterat att det tillfredsställde allas behov – ”från rusthållaren till drängen och pigan”.[20] Handeln hade också sekundära funktioner som allmogen uppskattade, till exempel som underhållning – köpslåendet omfattade inte minst ett livligt prutande som var ett nöje att följa med.[21] Därtill spelade rörliga handelsmän en roll som informationsförmedlare genom att de förde med sig privata meddelanden, spännande rykten och nyheter från världen utanför lokalsamhället.[22]

Eftersom handel förutsätter kommunikation är en relevant fråga hur vitahavskarelarna, som oftast talade både karelska och ryska, kommunicerade med den övervägande svenskspråkiga befolkningen i Västnyland. I finskspråkiga regioner utgjorde karelskan på grund av det nära släktskapet med finskan sällan ett allvarligt kommunikativt hinder, medan språket i svenskbygderna i alla fall till en början kunde vara en utmaning. Juho Arhippainen, som i sin ungdom idkade gårdfarihandel i trakten kring Karis berättar i en intervju att han i början inte kände till namnet på alla sina artiklar på svenska. Han lyfter ändå inte fram språket som något problem, utan framhåller att han snabbt lärde sig den nödvändigaste vokabulären. Hans bror V. J. Arhippainen konstaterar i sin tur lättsamt att det inte uppstod några gräl eftersom gårdfarihandlarna och kunderna saknade ett gemensamt språk.[23] I vissa fall kunde personer som var kunniga i ryska fungera som mellanhänder mellan gårdfarihandlarna och deras lokala kunder. En barnsköterska på Pickala gård i Sjundeå kunde ryska efter att ha haft tjänst i S:t Petersburg och hjälpte gårdens pigor när de prutade med handelsmännen.[24] Som tidigare forskning har visat hade både handelsmän och kunder en pragmatisk inställning till språket, som trots smärre kommunikativa utmaningar sällan utgjorde ett hinder för köpslåendet.[25]

Svar på frågelistor och intervjuer med före detta gårdfarihandlare förmedlar en neutral och relativt odramatisk bild av relationerna mellan gårdfarihandlarna och de fast bosatta västnylänningarna. Studerar man närvaron utifrån dagstidningarnas rapportering blir bilden däremot en annan. Eftersom finsk lag förbjöd gårdfarihandel

för personer utan medborgarrätt i storfurstendömet fanns ständigt en risk för att länsmännen skulle konfiskera vitahavskarelarnas varor och bötfälla handlarna för olaglig verksamhet. Frågelistsvaren visar att gårdfarihandlarna av rädsla för att bli ertappade av länsmannen föredrog att röra sig på avsides platser. En respondent nämner att de undvek de stora vägarna och ”smög sig genom skogsbyarna”, medan en annan hävdar att de hade blivit goda skidlöpare på grund av att de tvingades hålla sig i skogarna undan ordningsmakten.[26]

Konflikter med den lokala ordningsmakten var ett stående inslag i gårdfarihandlarnas vardag och påverkade deras sätt att organisera sig. I början av den studerade tidsperioden var de indelade i handelsförbund, som bland annat gjorde kollektiva inköp av varor och delade på kostnaderna ifall någon av medlemmarna fick sina varor konfiskerade. Ett eller flera förbund samlades regelbundet på så kallade förbundsplatser, som i Västnyland fanns bland annat i Tenala och på Lojoön. På den senare platsen, som hade valts ut för att den låg avsides och länsmannen sällan hade vägarna förbi, samlades hela fem förbund. Två av dessa leddes av medlemmar av släkterna Loskin och Arhippainen, som båda idkade handel i regionen långt in på 1900-talet.[27]

Trots försiktighetsåtgärderna hände det att ordningsmakten fick fast gårdfarihandlare och att de blev bötfällda. I samband med detta konfiskerades deras varor och såldes på auktion.[28] Notiser om sådana konfiskeringar hittas i tidningarna: till exempel 1876 kan man läsa att länsmannen i Karis och hans kollega i Ingå hade beslagtagit tre ”välspäckade större läderväskor” av ”archangelske bönder”.[29] Enligt Juho Arhippainen var vissa länsmän kända för att särskilt nitiskt följa lagens paragrafer.[30] I en artikel i tidskriften *Karjalan Kävijä* 1908 som handlar om hans farbror Jaakko Arhippainen, en av de mest långvariga gårdfarihandlarna i Västnyland, uppges att Jaakko hade fått sina väskor beslagtagna inte mindre än fjorton gånger under de fyrtio år han bedrivit handel i trakterna kring Karis.[31]

Särskilt efter att Västnyland fick järnvägsförbindelse när Hangö-Hyvingebanan började trafikeras 1873, gjordes konfiskeringar också av större varumängder. År 1876 lade länsmannen i Karis beslag på en stor mängd ”diverse handelswaror” i närheten av Svartå station. Varorna hade några dagar tidigare ankommit med tåg från S:t Petersburg och var adresserade till en köpman i Åbo. Misstankar väcktes när den forkarl

som avhämtade dem inte tog vägen mot Åbo utan mot Lojo. Konfronterad av länsmannen erkände forkarlen att varorna tillhörde ”några af de i trakten talrikt förekommande arkangeliterne” och att Åboköpmannen bara ”lånat ut sitt namn för warornas transporterande”.[32]

Att en lokal forbonde hade hjälpt gårdfarihandlarna att transportera olagliga varor fick en skribent i *Västra Nyland* att ondgöra sig över att det verkade som att ”’laukkuryssarne’ äfwen bland andra än allmogen skulle finna hjelp och medhåll”.[33] Av både frågelistsvar och intervjuer med före detta gårdfarihandlare framgår att landsbygdens befolkning ofta stod på gårdfarihandlarnas sida mot ordningsmakten. Till exempel Juho Arhippainen nämner att en husbonde på en gård kunde gömma gårdfarihandlarens väskor i källaren eller i höladan när länsmannen närmade sig.[34] I ett annat exempel uppges husbonden på en välbeställd gård i Karislojo resolut ha meddelat länsman som jagade en gårdfarihandlare från Kiestinki att någon konfiskering av varor inte kommer att ske i hans hem.[35] Ståndspersoner kunde också själva statuera exempel för andra som eftertraktade de olagliga varorna: en gårdfarihandlare sägs ha fått in flera beställningar på pälsar efter att prosten i Pojo köpt en åt sin hustru. Till och med de tjänstemän som hade i uppdrag att övervaka den olagliga handeln var tidvis själva delaktiga i den. När några gårdfarihandlare åtalades för att ha köpt upp räv- och ekorrskinn i bygden beordrades länsmannen att returnera deras konfiskerade väskor – detta efter att det hade framkommit att även personer som själva ingick i ordningsmakten hade idkat handel med dem.[36]

I extrema situationer kunde möten mellan gårdfarihandlarna och den lokala befolkningen resultera i rån – eller i värsta fall mord. Personer som rörde sig ensamma på avsides platser, bärande på pengar och varor som för många framstod som värdefulla, löpte ständigt risk att bli utsatta för våldsdåd. Sådana fall är kända också från Västnyland: till exempel 1895 dömdes en dagsverkare från Tenala till livstids fängelse för att ha mördat arkangeliten Ivan Ivanoff som låg och sov i hans bostad, medan hans hustru dömdes till ett års fängelse för medverkan.[37] Minnen av våldsdåd har lämnat spår också i svaren på frågelistan: en respondent från Täktom i Hangö berättar om hur en ung man som erbjöd sig att hjälpa en gårdfarihandlare på färden slog ihjäl honom och stal hans väska med alla varor. Misstankar väcktes när ynglingen

gav sin fästmö ett tyg som man visste att han inte hade råd att köpa. Brottet klarades upp och förövaren blev bestraffad.[38]

Fast bosatta köpmän – lokalsamhällets motstånd och bistånd

Förutsättningarna för handelsidkande förändrades 1859 när en förordning tillät öppnande av handelsbodar även på landsbygden. Tjugo år senare, 1879, infördes full näringsfrihet, vilket innebar att också personer utan medborgarrätt i storfurstendömet på vissa villkor kunde öppna lanthandel. Från 1880-talet grundade således flera vitahavskarelare, vilka ursprungligen hade kommit till Västnyland som gårdfarihandlare, fasta handelsbodar i regionen.[39] Till dem som länge blev verksamma i branschen hörde till exempel bröderna Janne, Mikko och Alexander Loskin samt P.R. Kuismin i Lojo[40] och Alexej J. Piettoff som drev affärer i Tenala och Lappvik hamn.[41] Därtill kan nämnas Roman Mitrofanoff som i början av 1880-talet grundade en diversehandel i Sjundeå tillsammans med Huotari Karvonen och några år senare en lanthandel i Ingå som han drev fram till 1919 när sonen tog över.[42] Kring sekelskiftet 1900 drev även flera vitahavskarelare med namnet Jakovleff lanthandlar i närheten av Karis järnvägsstation.[43]

De första bodarna var i regel anspråkslösa och inrymda i lanthandlarnas egna boningshus. En respondent minns att Feodor Jakovleffs affär i Pojo var inhyst i ett av de fyra rummen i hans stuga. På väggen utanför hängde en skylt med texten ”Diversehandel Sekatavarakauppa F. Jakowleff” och rummet var inrett med en disk och hyllor längs väggarna. Det var ont om plats då kunderna trängdes med handelsvarorna. I boden fanns bland annat en tunna med fint salt, därutöver såldes livsmedel och bruksvaror av olika slag. Trots den relativt anspråkslösa inramningen framhåller respondenten att handelsboden gjorde det lättare för Pojoborna att få tag på varor, eftersom de tidigare hade haft lång väg till närmaste butik.[44]

Att få tillstånd att öppna handelsbod var ändå ingen självklarhet. En anhållan skulle inlämnas till länsguvernören som formellt var den som beviljade tillståndet, men som innan han fattade beslutet bad kommunalstämman och länsmannen på den ort där boden skulle öppnas inkomma med ett utlåtande. Det var inte ovanligt att kommunalstäm-

man motsatte sig beviljandet av nya tillstånd. Bland dem som opponerade sig fanns framför allt tjänstemän, ordningsmakten och redan etablerade lokala handelsmän som såg nykomlingar som ovälkomna konkurrenter. Även i denna fråga kan man dock urskilja olika intressen och motsättningar. Till dem som förespråkade beviljandet av tillstånd i kommunalstämman hörde ofta allmogens representanter, som gärna ville se att folk på landsbygden fick bättre konsumtionsmöjligheter.[45]

Några exempel från Karis visar vilka former motståndet kunde ta. När Feodor Jakovleff 1886 anhöll om tillstånd att driva lanthandel på orten, gav kommunalstämman enhälligt avslag med motiveringen att ryska lanthandlare var kända för att ordna offentliga auktioner och bevilja långa krediter åt sina kunder. Därtill hävdade man att de drev sina handlar ”med många drängar” och därmed lockade allmogen till inköp ”af en mängd onödiga artiklar till högre priser än hvad i städerna derför tages”.[46] Sådana åsikter om konsumtionens fördärvande effekt på allmogen uttrycktes om gårdfarihandeln, och samma attityder gällde även den fasta affärsverksamheten. De negativa effekterna ansågs förvärras av att många vitahavskarelare fortsatte med gårdfarihandeln även efter att de hade öppnat handelsbod – antingen själva eller genom anställda drängar.[47] Detta noteras till exempel av en respondent från Backgränd i Karis, som minns att gårdfarihandlare från grannkommunerna Ingå och Pojo ännu i början 1920-talet besökte byn.[48]

Kommunalstämman i Karis motarbetade även andra handelsmän vid namn Jakovleff. När Simon (Semin) Jakovleff 1881 anhöll om tillstånd att driva handelsbod fick han avslag med motiveringen att hans respass var föråldrat och att han stod åtalad i häradsrätten för olovlig alkoholförsäljning.[49] När han följande år återkom med en ny anhållan, nu med Ivan Jakovleff som medsökande, blev det åter avslag, den här gången med motiveringen att de sökande inte kunde uppvisa frejdebevis eller betala den borgen som krävdes. Dessutom hade båda föregående år blivit dömda för olaga ölförsäljning och sabbatsbrott, vilket sågs som belägg för hur ”demoraliserande för det allmänna i flere afseenden deras i annans namn utöfvade rörelse hitintills varit”.[50]

Påståendet att Simon och Ivan Jakovleff hade idkat handel ”i annans namn” belyser ett annat typiskt drag i ryskkarelska lanthandlares verksamhet, nämligen att en del utnyttjade sina lokala nätverk för att

driva handel ifall de fick avslag på sin personliga anhållan. V. J. Arhippainen framhöll att en gårdfarihandlare som önskade bli fast bosatt och öppna handelsbod på en ort gjorde klokt i att stå på vänskaplig fot med ortsborna eftersom någon av dessa kunde ”låna sitt namn” för syftet – mot betalning eller av uppriktig vilja att hjälpa.[51] Nevalainen hävdar att sådana bulvaner var särskilt vanliga i Västnyland och i andra svenskspråkiga kustområden, vilket han förklarar med att många presumtiva handelsmän insåg att deras svaga kunskaper i svenska kunde ge anledning till avslag.[52]

I kommunalstämman i Karis försökte man motverka risken för utnyttjandet av bulvaner. När E. Th. Berglund, som 1881 drev en handel invid järnvägsstationen, i kraft av en ny förordning anhöll om befrielse från en extra avgift som han var ålagd att betala till kommunen, bifölls detta på villkor att han skulle driva affären själv och inte bli en bulvan för ”arkangeliter, ryska undersåtar som driver gårdfarihandel skattefritt”.[53] År 1886 restes i kommunalstämman till och med den principiella frågan huruvida ”utländska lanthandlande” alls borde beviljas handelsrättigheter. Som motivering för ett konsekvent förbud anfördes ett nationalekonomiskt argument. Det sågs som ett osäkerhetsmoment att utlänningar årligen måste anhålla om ny vistelsebiljett i Finland – och att den årliga avgift som de erlade för rätten att driva handel gick förlorad för statskassan ifall vistelsetillståndet inte förnyades.[54] Ett annat sätt för presumtiva lanthandlare att ta sig runt hindren, i det fall att kommunalstämman nekade handelstillstånd och ingen bulvan kunde hittas, var att gifta sig med en kvinna från trakten och öppna handeln i hennes namn.[55] Till exempel Simon Jakovleff, som fick avslag på sina ansökningar, gifte sig med en kvinna från Karis. En affär i hustrun Edla Josefina Jakovleffs namn öppnades 1881 i närheten av Karis järnvägsstation.[56]

Övergången från rörlig handel till fast affär kan ses som en väg till socialt avancemang. I det avseendet följde de vitahavskarelska handelsmännen i Västnyland en stig som var och är typisk för immigranter och etniska minoriteter som lätt marginaliseras i samhället på grund av till exempel diskriminerande eller exkluderande lagstiftning, avsaknad av utbildning och språkkunskap eller fördomar och negativa attityder.[57] Samtidigt var det ingen lätt uppgift att göra en lanthandel lönsam, och brist på kapital eller andra ekonomiska utma-

ningar gjorde att många av de tidiga affärerna blev kortvariga.[58] Bland västnyländska handelsidkare som gjorde konkurs kring sekelskiftet 1900 återfinns flera före detta gårdfarihandlare med karelska eller ryska namn: Minin i Karislojo, Sergejeff i Pojo, Piettoff i Bromarv och Jakovleff i Ingå och Karis för att nämna några.[59] Till exempel 1899 gjorde två lanthandlare i Kila by i Karis konkurs, Simon Jakovleff och Petter Jakovleff.[60] Det är oklart huruvida dessa konkurser hade en koppling till den politiska konflikt som bröt ut det året och som förorsakade de svårigheter för ryska handelsidkare i Finland som kommer att behandlas i följande avsnitt.

Den rysk-finska politiska konflikten – hot och möjlighet

Våren 1899 rapporterade tidningarna *Västra Nyland* och *Hangö* att personer från det ryska imperiet med suspekta avsikter hade setts smyga omkring i regionen i ovanligt stort antal. De misstänkta personerna beskrevs bland annat som ”ryska geschäftmakare och handelsmän”, ”kwacksalware och andra dylika kringstrykande personer” och ”folkförledare”.[61] Liknande berättelser cirkulerade vid samma tid runtom i Finland och bör tolkas i ljuset av den politiska konflikt som det i början av året utfärdade ryska februarimanifestet hade utlöst. Konstitutionellt sinnade finländare tolkade manifestet som en statskupp som i praktiken utplånade storfurstendömets autonomi. Ett inslag i den politiska kamp som följde var den propagandakampanj mot ”allt ryskt” som kort därefter inleddes i den finska konstitutionella pressen. I denna utpekades de suspekta personerna från imperiet som agitatorer som nationalistiska kretsar i Ryssland hade anlitat för att underminera den nationella enheten i Finland.[62]

De påstådda agitatorerna anklagades för två förseelser. För det första påstods de samla in namnunderskrifter till en hemlig adress som skulle överlämnas till inflytelserika personer i Ryssland, kanske självaste kejsaren, och förmedla en missvisande bild av de politiska stämningarna i Finland. Redan i början av mars uppmanades befolkningen i ett inlägg i *Västra Nyland* att vara vaksamma och inte gå med på att teckna under någon falsk ”tacksägelseadress”.[63] Uppmaningen upprepades i april efter att det hade uppdagats att misstänkta agitatorer i Hangö

hade försökt lura till sig underskrifter. Det påstods att de inte ens drog sig för att betala för detta och att de särskilt vände sig till barn, vilka därför särskilt måste varnas.[64] Den andra och vanligare anklagelsen handlade om att de rörliga ryssarna spred grundlösa rykten om att land skulle tas av de förmögna och ges åt de landlösa.[65] Dylikt ”mullvadsarbete” sades pågå även i Västnyland. I april uppmanades ordningsmakten i Tenala skrida till åtgärder för att hindra ”uppwiglare” från att fritt ströva omkring i kommunen och sprida rykten.[66] Ivan Pestrikoff, en före detta gårdfarihandlare från guvernementet Archangelsk som numera drev manufaktur- och kolonialvaruhandel i Ekenäs, anklagades också han för att försöka intyga sina kunder att ”jorden snarligen skall delas åt den fattiga befolkningen”.[67]

Ryktesspridningen väckte oro bland de makthavande, inte minst bland de många storgodsägarna i Västnyland som betraktade landsbygdens obesuttna befolkning och arbetarna som särskilt mottagliga för uppvigling.[68] Agitationen påstods ha fallit i särskilt bördig jord till exempel bland arbetarna vid Lappvik hamn och Ekö såg, något som sågförvaltaren dock bestämt dementerade.[69] I en insändare i *Västra Nyland* i april uppmanade signaturen F.W.L. regionens större jordägare att sammankalla sina underhavande för att upplysa dem om att landdelningsryktena var falska och på ett lättfattligt sätt redogöra för grunderna i Finlands rättsordning och samhällsskick. Målet var att få allmogen, ”upplysta af socknens förtroendemän och sina husbönder”, att sluta tro på ”de listiga folkförförarne”.[70] I Hangö samarbetade i sin tur de finsk- och svenskspråkiga borgerliga arbetarföreningarna för att sprida flygblad med information som skulle motverka att ”främlingarnas” falska och lögnaktiga påståenden fick grogrund.[71]

Även myndigheterna skred till åtgärder för att skärpa kontrollen över möjliga agitatorer. Ordningsmakten uppmanades att inte se mellan fingrarna på olaglig handel, något som kan ha legat bakom att rådstugurätten i Hangö i april 1899 dömde två ”s.k. tatarer” och två ”kontryssar” till böter för idkande av olovlig gårdfarihandel.[72] Att enbart bestraffa försäljarna ansågs ändå inte vara en tillräcklig åtgärd utan även de som möjliggjorde deras handel måste fås att bära ansvar. Med hänvisning till en 1898 utfärdad förordning som stärkte de lokala befogenheterna att övervaka ”den allmänna rättssäkerheten och yttre ordningen”, fattade många kommuner i Finland våren 1899

beslut i denna riktning.[73] Denna förordning hänvisade också kommunalstämman i Karis till när den i maj 1899 beslöt att personer som ”herbergerar och hyser” kringvandrande handelsmän som sprider falska jorddelningsrykten eller idkar olovlig handel skulle bötfällas.[74] Motsvarande beslut fattades även i Sjundeå, Ingå, Pojo, Snappertuna, Tenala och Bromarv.[75]

I kombination med presskampanjen fick den skärpta övervakningen konsekvenser för de vitahavskarelska handelsidkarna i Västnyland. Juho Arhippainen hävdar att tidigare vänligt sinnade kunder nu blev misstänksamma eller rentav fientligt inställda, och att gårdfarihandlare kunde få höra att det skulle vara rätt att döda dem. De försämrade verksamhetsförutsättningarna fick många rörliga handelsmän att våren och sommaren 1899 bege sig till sina hembyar i Vitahavskarelen.[76] Handelsidkarna förblev ändå inte passiva i situationen utan utnyttjade den för att försöka förbättra sin lagliga ställning i Finland. De organiserade sig och vände sig till Finlands generalguvernör Nikolaj Bobrikov med adresser i vilka de framförde klagomål över att de blev illa behandlade av storfurstendömets myndigheter.[77] Även från Västnyland inkom i maj 1900 en adress till generalguvernörskansliet, författad av den ortodoxa prästen i Hangö, Alexandr Jakubov, och undertecknad av fjorton gårdfarihandlare från Kiestinki. Undertecknarna framhöll att länsmännen under det gångna året hade behandlat dem strängare än förr, vilket hade fått som följd att allmogen hade vägrat erbjuda gårdfarihandlare nattkvarter eller mat ens mot betalning. ”[F]ör att rädda oss och våra familjer från att dö i hunger” vädjade de till Bobrikov att vidta åtgärder som gjorde det möjligt för dem att igen idka handel i Finland.[78]

Adresserna syftade till att få till stånd en lagändring som förbättrade ryskkarelarnas juridiska ställning i Finland. Detta mål uppnåddes genom utfärdandet av en rysk förordning som gjorde gårdfarihandeln i storfurstendömet laglig för alla ryska undersåtar på samma villkor som för finska medborgare sommaren 1900. Många av dem som föregående år hade lämnat Finland vågade nu återvända.[79] Från hösten 1900 kunde finländska myndigheter således inte längre arrestera gårdfarihandlarna för olaglig handel som sådan, men man fortsatte att motarbeta dem på andra sätt. Länsmän kunde till exempel bötfälla dem för handel med olagliga varor eller för att de saknade tillbörliga dokument. Samtidigt

skärptes presscensuren, vilket innebar att tidningar som gav uttryck för en antirysk opinion hotades av indragning. De politiskt eldfängda skriverierna flyttade nu till den underjordiska pressen som gavs ut av konstitutionellt sinnade kretsar. I illegalt distribuerade tidningar och broschyrer uppmanades alla fosterländskt sinnade finländare till en total bojkott av ”allt ryskt”, inklusive handel och alla andra former av interaktion med gårdfarihandlare. Bojkotten blev ett viktigt led i det passiva motståndet som de konstitutionella uppfattade som en krigföring utan vapen mot det ryska förtrycket.[80]

Från hösten 1900 inkom flera angivelser från Västnyland till generalguvernörskansliet, i vilka de negativa följder bojkotten påstods ha fått för ryska handelsidkare lyftes fram. I en av dessa angavs kyrkoherden Karl Moberg i Sjundeå för att under gudstjänsten ha underblåst ”rysshat” genom att uppmana allmogen att förvägra gårdfarihandlare logi och mat samt att inte visa dem någon empati. Därtill påstods att några storgodsägare i kommunen, Lindeberg på Pickala, Degerth på Munks och Le Bell på Myrans, hade hotat att säga upp kontrakten med torpare som hyste handelsmän.[81] I en annan angivelse klagade handelsmannen Pestrikoff i Ekenäs över att ”propaganda af ortens patrioter” allvarligt hade skadat hans affärsverksamhet, genom att kunderna hade uppmanats att bojkotta hans affär på grund av de landdelningsrykten han påstods sprida.[82] Och från Antskog rapporterades att en skylt med förbud mot ryssars närvaro på fabriksområdet hade hängts upp på en vägg.[83] Sådana skyltar förekom på flera håll i Finland.[84] Bland annat uppgavs den av finländarna hatade guvernören i Nylands län, Michail Kaigorodoff, ha fått syn på en skylt med påskriften ”förbud för kontryssar att inträda” under ett besök på Wohls gård i Kyrkslätt 1902, varvid han omedelbart beordrade en person i sitt följe att ”skrapa bort den misshagliga inskriptionen”.[85]

Det passiva motståndets programmatiska försök att få till stånd en bojkott av ryska handelsidkare var av allt att döma lika resultatlösa i Västnyland som i det övriga Finland.[86] Den i Kyrkslätt utgivna underjordiska tidningen *Nyländska Posten* rapporterade 1901 att allmogen i Lojo hade fortsatt att göra ”flitiga uppköp” hos ortens ryska handelsmän, trots att de visste att dessa var före detta gårdfarihandlare. Ännu mera graverande var att det i både Sjundeå och Lojo fanns människor som gick ”så långt i sin välvillighet gentemot dessa landslöpare” att de

hyste dem i sina hem. Trots att man hade framhållit att dessa ”mörkrets apostlar” hade använt sig av ett hotfullt språk, ”fiskat efter förbjudna skrifter” och öppet medgett att de brukade göra ”uppvaktningar hos herr Bobrikoff”, hade hysandet fortsatt.[87] Detta visar att man inte kan dra slutsatser om de faktiska relationerna mellan allmogen och gårdfarihandlarna utifrån programmatiska skrifter.

Ligger det då någon sanning bakom den påstådda agitationen? Klart är att jordfrågan i Finland var eldfängd kring sekelskiftet 1900, och att det fanns människor som spred landdelningsrykten. Liknande rykten hade förekommit redan tidigare, och enligt Päiviö Tommila förekom agitation speciellt på orter med många storgårdar, till exempel i Tenala och i Bromarv.[88] Gunnar Landtman, som våren 1899 samlade in underskrifter till den stora adressen i trakten, nämner i sina memoarer att han bland tjänstefolk och torpare på Rilax gårds ägor i Bromarv stötte på personer som trodde på landdelningsryktena. Han framhåller ändå att gårdfarihandlarnas påstådda roll i ryktesspridningen var överdriven – de var för få till antalet i förhållande till den hastighet med vilken ryktena spreds för att det skulle ha kunnat vara delaktiga i någon organiserad agitation. Enligt honom var det snarare fråga om att jordmånen var mogen för ryktena.[89] Denna uppfattning är förenlig med den dominerande synen inom forskningen, där man inte har hittat belägg för en organiserad agitation. Däremot har man bedömt det som möjligt att gårdfarihandlare utnyttjade tillfället att ge landsbygdens missnöjda obesuttna sådan information som de visste att de ville höra för att försäkra sig om ett varmt mottagande.[90]

De politiska spänningarna kring sekelskiftet 1900 lämnade ändå spår i det kollektiva minnet i Västnyland, vilket bland annat syns i att man i frågelistan om de ryska handelsmännen flera årtionden senare ställde en fråga om huruvida respondenterna kände till att gårdfarihandlarna skulle ha varit politiskt aktiva. De flesta västnyländska respondenter besvarade frågan nekande eller med att de inte visste, men det fanns ett par undantag. En respondent från Ekenäs skärgård uppgav att man i trakten var rädd för Pestrikoff som ”ansågs vara bobrikoffare”.[91] En storgodsägare i Sjundeå hävdade i sin tur att gårdfarihandlarna delade ut skrifter om ”bondebefrielsen och jordutdelningen åt obesuttna i Ryssland” och ställde frågor till de torpare de logerade hos om deras husbönders politiska åsikter. Enligt honom motarbetade storgods-

ägarna aktivt gårdfarihandlarna vid denna tid eftersom de såg dem som delaktiga i Bobrikovs program för att försvaga Finlands autonomi. Respondenten hävdade också att traktens stortorpare, som senare skulle strida på den röda sidan i inbördeskriget, var mottagligare för agitationen än småtorparna som i högre grad kände sig beroende av godsägarna.[92]

Mångfaldiga möten kring varor

Vitahavskarelska handelsidkares närvaro i Västnyland i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet gav upphov till en mångfald av möten med personer i lokalsamhället. I det här kapitlet har vi belyst den ambivalens som präglade dessa möten och visat att denna bör tolkas utifrån de varierande intressen som olika grupper i det västnyländska samhället hade i förhållande till vitahavskarelarna. Gårdfarihandeln spelade en viktig roll för det sena 1800-talets växande konsumtion, och allmogen välkomnade ofta gårdfarihandlarna eftersom dessa gav dem tillgång till eftertraktade konsumtionsvaror. Gästerna bidrog därtill med underhållning och förmedlade nyheter från omvärlden. Allmogen försåg i sin tur handelsidkarna med mat, logi och beskydd, vilket pekar på den ömsesidighet som alltid präglar relationerna mellan gäster och värdar. De lokala myndigheterna däremot såg ofta den enligt finsk lag förbjudna handeln som problematisk. För gårdfarihandlarna medförde detta en ständig risk för att bli arresterade och bötfällda för olaga handel, vilket innebar att de måste förlita sig på hjälp från sina lokala nätverk mot myndigheterna. Även på denna punkt rådde dock en viss ambivalens, eftersom också ordningsmakten kunde eftertrakta varorna och därför se mellan fingrarna på den olagliga handeln.

Liksom gårdfarihandeln erbjöd de fasta handelsbodar som vitahavskarelare öppnade från slutet av 1800-talet regionens allmoge ökad tillgång till konsumtionsvaror. I kommunalstämmorna motsatte sig en del – i synnerhet etablerade lokala köpmän som såg nya affärer som ovälkommen konkurrens – beviljande av tillstånd för nya bodar. Också i denna situation var en möjlig lösning för utifrån kommande handelsidkare att utnyttja sina lokala nätverk. Personer i lokalsamhället kunde fungera som bulvaner, eller också kunde handelsmannen gifta sig med en kvinna från trakten och öppna bod i hennes namn. Som det sista

avsnittet visar påverkade även politiska konjunkturer handelsidkarnas möten med lokalsamhället negativt; i samband med den rysk-finska konflikten kring sekelskiftet 1900 tvingade den propagandakampanj som den konstitutionella pressen lanserade många vitahavskarelare att tillfälligt lämna regionen. Samtidigt förblev handelsidkarna inte själva passiva i situationen utan utnyttjade den för att legalisera sin handelsverksamhet i Finland.

Undersökningen belyser en mångkulturell närvaro i Västnyland, en agrar och övervägande svenskspråkig region nära storfurstendömets huvudstad Helsingfors. I de lokalhistoriska verken om regionens enskilda kommuner har de vardagliga möten som ägde rum mellan de fast bosatta västnylänningarna och de till en början rörliga vitahavskarelska handelsidkarna förblivit förhållandevis osynliga. Detta har i sin tur bidragit till att förmedla en bild av regionen som etniskt och kulturellt homogenare än vad den i verkligheten var. För att belysa de motstridiga intressen som präglade västnylänningarnas möten med de utifrån kommande handelsmännen har vi i kapitlet kontrasterat olika typer av källor mot varandra. Analysen visar att en undersökning av endast pressen eller myndighetskällor skulle ge en ensidigt negativ bild av relationerna. Genom att kontrastera dessa materialtyper mot svar på frågelistor som berör handel och intervjuer med före detta gårdfarihandlare, vilka ger en inblick i kundernas och handelsmännens egna upplevelser av mötena, har vi kunnat nyansera bilden av en mångkulturell närvaro i den västnyländska vardagen i slutet av storfurstendömets tid.

Noter

1. Allmänt om vitahavskarelska gårdfarihandlare i Finland, se t.ex. Naakka-Korhonen, *Halpa hinta, pitkä mitta*; Nevalainen, *Kulkukauppiaista kauppaneuvoksiin*; Storå, ”Ostkarelische Wanderhändler als Kulturvermittler”; Storå, ”’Rucksack Russians’ in Finland”; Wassholm & Sundelin, ”Emotions, Trading Practices and Communication”.
2. Wassholm & Östman, ”Introduktion”, s. 10.
3. Nevalainen, *Kulkukauppiaista kauppaneuvoksiin*, s. 66–67, 175; ”Kiestinki – laukkukaupan pitäjä”, s. 163.
4. Fontaine, *History of Pedlars in Europe*, s. 5; jfr Sundelin & Wassholm, ”Hospitality and rejection”, s. 329–330.
5. Se t.ex. Kaukiainen, *Lohjalaisten historia* 2, s. 193–194; Brenner, *Snappertuna*, s. 250–251; Kaihovirta, *Jord och järn*, s. 109–110; *Karis fordom och nu*, s. 91; Brenner, *Sjundeå sockens historia* I, s. 446. Av enskilda vitahavskarelska handelsidkare i regionen har släkten Arhippainen, som kom till Karistrakten i mitten av 1800-talet och som i början av 1900-talet blev fasta handelsmän, väckt både lokalhistoriskt och historievetenskapligt intresse. Se Sundelin & Wassholm, ”Networks in Trade”; Bergman, ”Itäkarjalaisuutta Raaseporissa”.
6. Tervonen, ”Historiankirjoitus ja myytti yhden kulttuurin Suomesta”, s. 140–144; Tommila, *Suomen historiankirjoitus*, s. 194.
7. Se t.ex. Wickström & Wolff (red.), *Mångkulturalitet, migration och minoriteter i Finland*; Tervonen & Leinonen (toim.), *Vähemmistöt muuttajina*.
8. Om vikten av att beakta vems tolkningar källorna förmedlar, se t.ex. Vehkalahti, ”Se virallinen tarina?”, s. 240–245; Kalela, *Historiantutkimus ja historia*.
9. *Nyländska Posten* var en av de lokala underjordiska tidningar som under en kort tid gavs ut i Västnyland. Estlander, *Ofärdsårens politiska litteratur*, s. 30.
10. Frågelistan om ryska handelsmän innehåller arton svar från Västnyland, medan frågelistan om butikshandeln innehåller tre svar från regionen som berör ryska lanthandlare.
11. KIVÅ 9a: M 689:2; 732:2. En respondent nämner också att gårdfarihandlarna med sitt välsorterade lager försåg lokala skräddare med tyger. KIVÅ 9a: M 754:1.
12. KIVÅ 9a: M 689:3; 754:2; jfr Sundelin & Wassholm, ”Hospitality and Rejection”, s. 338.
13. KIVÅ 9a: M 732:2.
14. KIVÅ 9a: M 735.
15. Beardsworth & Keil, *Sociology on the Menu*, s. 101, 104.
16. KIVÅ 9a: M 777:2; 689:3; 732:2; Intervju med Riiko Karppanen.
17. Sundelin & Wassholm, ”Hospitality and Rejection”, s. 339.
18. KIVÅ 9a: M 732:2.
19. Intervju med V.J. Arhippainen, s. 30–32; KIVÅ 9a: M 732:2.

20. KIVÅ 9a: M 735:1. Om gårdfarihandlarnas utbud i jämförelse med de lokala handelsmännens, se Sundelin & Wassholm, ”Hospitality and Rejection”, s. 342.
21. KIVÅ 9a: M 732:2; 689:3.
22. Se Wassholm & Sundelin, ”Emotions, Trading Practices and Communication”, s. 143–144.
23. Intervju med V.J. Arhippainen. Se även Nevalainen, *Kulkukauppiaista kauppaneuvoksiin*, s. 167.
24. KIVÅ 9a: M 735.
25. Jfr Storå, ”’Rucksack Russians’ in Finland”, s. 78–79; Naakka-Korhonen, *Halpa hinta, pitkä mitta*, s. 79; Wassholm & Sundelin, ”Emotions, Trading Practices and Communication”, s. 145–147. Via de vitahavskarelska gårdfarihandlarna i sydvästra Finland spred sig språkliga influenser även i motsatt riktning. Till exempel karelianisten I.K. Inha som reste i Vitahavskarelen i slutet av 1800-talet stötte i trakten av Kiestinki och Oulanka på män som kunde göra sig förstådda på svenska. Inha, *Kalevalan laulumailta*, s. 182.
26. KIVÅ 9a: M 754:1; 777:1–2.
27. Intervju med V.J. Arhippainen; Intervju med Stepan Loskin. Om förbundens funktioner, se t.ex. Naakka-Korhonen, *Halpa hinta, pitkä mitta*, s. 151–156.
28. Brenner, *Snappertuna*, s. 250; Sundelin & Wassholm, *”Vi sälja från välsorterat lager”*, s. 24–25; Back, *Karis socken från forntiden till våra dagar*, s. 202.
29. ”Warubeslag”, *Hufvudstadsbladet* 6.2.1876, s. 1. Se även: ”Diverse legala kungörelser”, *Finlands Allmänna Tidning* 3.8.1848, s. 4; ”Koska Wenäjän alamainen Feodor Jakowleff”, *Suomalainen Wirallinen Lehti* 18.4.1898, s. 2. Konfiskeringar nämns också i svar på frågelistorna, t.ex. KIVÅ 9a: M 754:3.
30. Intervju med V.J. Arhippainen, s. 42.
31. ”Yhdessä-eläjät”, *Karjalan Kävijä* 1908:8, s. 11.
32. ”Warubeslag”, *Hufvudstadsbladet* 6.2.1876, s. 1. Samma metod hade använts också tidigare. Även det att forbonden begav sig iväg först vid midnatt, och att varorna var destinerade till Svartå och inte till Karis, som låg närmare Åbo, hade väckt misstankar.
33. ”Warubeslag”, *Hufvudstadsbladet* 6.2.1876, s. 1.
34. Intervju med J. Arhippainen; Intervju med Stepan Loskin; KIVÅ 9a: M 689:3.
35. Intervju med V.J. Arhippainen, s. 30–32.
36. Intervju med V.J. Arhippainen, s. 31–32; Intervju med J. Arhippainen.
37. ”Dömd”, *Västra Nyland* 6.8.1895, s. 1. Ett mord ägde rum i regionen också 1881. Se ”Mord och rån, begångna af en 20-årig yngling”, *Morgonbladet* 19.1.1882, s. 2.
38. KIVÅ 9b: M 2157.
39. Under 1800-talets sista årtionden drevs handelsbodar bland annat av Nikolaj Slasnikov, Nikolaj Petroff och Ivar Sergejeff i Snappertuna (Brenner, *Snappertuna*, s. 251) och av Feodor Michailoff Korvarindin i

Sjundeå (Brenner, *Sjundeå sockens historia* I, s. 446). Den första handelsboden i Pojo innehades av Karl Sergejeff. KIVÅ 4: M 399. Allmänt om ryskkarelare som tidiga lanthandlare, se Nevalainen, *Kulkukauppiaista kauppaneuvoksiin*, s. 145–148.

40. Kaukiainen, *Lohjalaisten historia* 2, s. 194.
41. *Ekenäs Notisblad* 16.1.1884, s. 2; *Västra Nyland* 30.7.1897, s. 2. Piettoffs kolonialvaruhandel fanns kvar till 1913, då den övertogs av H. & Alf. Sundström. *Västra Nyland* 17.4.1913, s. 4. Karl Piettoff drev handel i Bromarv i alla fall 1906. *Västra Nyland* 19.10.1906, s. 4.
42. ”Kiestinki – laukkukaupan pitäjä”, s. 163; J[uho] A[rhippainen], ”Karjalaisia liikemiehiä 5. Roman Mitrofanoff”, *Toukomies* 1928:3, s. 35. Sonen försvenskade efternamnet Mitrofanoff 1923 och blev Wilhelm Martén. *Västra Nyland* 27.9.1923, s. 4.
43. KIVÅ 4: M 408. Karis.
44. KIVÅ 4: M 399. Pojo.
45. Nevalainen, *Kulkukauppiaista kauppaneuvoksiin*, s. 146–148.
46. Kommunalstämmans protokoll 8.8.1886, Karis stads arkiv. Se även Sundelin & Wassholm, *”Vi sälja från välsorterat lager”*, s. 26–29; *Karis fordom och nu*, s. 90–91. I Karis dikterades motståndet ofta av bruks-patronen på Svartå, baron Fridolf Linder, som ogärna såg konkurrenter till brukets lanthandel som fått sina rättigheter bekräftade 1862. För motsvarande motstånd i Pojo, se Kaihovirta, *Jord och järn*, s. 108–109.
47. Sundelin, ”Settling down and setting up”, s. 306.
48. KIVÅ 9a: M 689:1.
49. Kommunalstämmans protokoll 4.7.1880, Karis stads arkiv.
50. Kommunalstämmans protokoll 20.3.1881, Karis stads arkiv. Om gårdfarihandlare som bötfälldes för olaga lanthandel och sabbatsbrott, se även Brenner, *Snappertuna*, s. 251. För Simon Jakovleff fick domen långvariga konsekvenser – ännu när han 1894 anhöll om att få medborgarrätt i storfurstendömet fick han avslag i nästan identiska ordalag. Kommunalstämmans protokoll 30.3.1894, Karis stads arkiv.
51. Intervju med V. J. Arhippainen, s. 12.
52. Nevalainen, *Kulkukauppiaista kauppaneuvoksiin*, s. 148–149.
53. *Karis fordom och nu*, s. 91.
54. Kommunalstämmans protokoll 8.8.1886, Karis stads arkiv.
55. KIVÅ 9/9b: 699:1, 709:2, 2076. Se även, Sundelin & Wassholm, ”Hospitality and Rejection”, s. 340.
56. *Karis fordom och nu*, s. 90–91. År 1900 var en annan handelsbod i Karis öppnad i Hilda Maria Jakovleffs namn. I ett frågelistsvar från Karis nämner respondenten att två andra handelsmän vid namn Jakovleff, Petter och Stefan, ingick äktenskap med karelska kvinnor. KIVÅ 4: M 408. Även lanthandlaren Alexej Piettoff i Tenala var gift med en kvinna från trakten. KIVÅ 9a: M 732:1.
57. Boyd, ”Ethnic Shopkeepers in U.S. Cities”, s. 318–319.
58. Alanen, *Suomen maakaupan historia*, s. 311–312; Kaarniranta, *”Elämää rahaa käärien ja velkoen”*, s. 81–83.

59. *Västra Nyland* 25.7.1899, s. 2; 18.8.1899, s. 1; 28.5.1901; *Finlands Allmänna Tidning* 19.9.1908, s. 4; Alanen, *Suomen maakaupan historia*, s. 455.
60. *Västra Nyland* 25.7.1899, s. 2; 18.8.1899, s. 1; 28.5.1901. Petter Jakovleff omnämns i tidningsnotiser som den ”förrymde ryske undersåten”. Detta skulle kunna tyda på att han lämnade Finland som en följd av den propagandakampanj som riktades mot ryska gårdfarihandlare i den finländska konstitutionella pressen våren 1899.
61. ”Uppwiglingsarbetet”, *Västra Nyland* 4.4.1899, s. 4; ”Hangon Työwäenyhdistys”, *Hangö* 18.4.1899, s. 2; ”Föreningen Arbetets wänner”, *Hangö* 18.4.1899, s. 2; ”Från Bromarf”, *Hangö* 2.5.1899, s. 1; ”Mot folkuppwiglarne”, *Västra Nyland* 9.5.1899, s. 3; ”För allmänna rättssäkerheten och yttre ordningen”, *Västra Nyland* 23.5.1899, s. 3; ”Från Snappertuna”, *Västra Nyland* 16.6.1899, s. 2.
62. Wassholm, ”Peddling and Politics”, s. 288–291.
63. ”Dolda krafter”, *Västra Nyland* 10.3.1899, s. 1–2. Artikeln var ursprungligen publicerad i *Nya Pressen*.
64. ”Pass upp för kontryssarne!”, *Hangö* 16.4.1899, s. 3.
65. Tommila, *Suuri adressi*, s. 245–256.
66. ”Uppwiglingsarbetet”, *Västra Nyland* 4.4.1899, s. 4.
67. ”Mullwadsarbetet”, *Västra Nyland* 14.4.1899, s. 2. Pestrikoff drev sedan 1893 affär på Södra strandgatan i Ekenäs. *Lefve konkurrensen*, s. 169.
68. ”Dolda krafter”, *Västra Nyland* 10.3.1899, s. 1–2.
69. ”Uppwiglingsarbetet”, *Västra Nyland* 4.4.1899, s. 4; ”Till redaktionen af Westra Nyland”, *Västra Nyland* 14.4.1899, s. 3. Insändaren var undertecknad även av arbetare vid sågen. Från Karis rapporterades i sin tur att allmogen och arbetarna på orten var så bildade att de inte lät sig luras av de ”nog så djäfwulskt iscensatta” uppviglingsförsöken och avvisade agitatorerna. ”Folkbildningsarbetet i Karis”, *Västra Nyland* 28.4.1899, s. 2.
70. ”Uppwiglingsarbetet”, *Västra Nyland* 4.4.1899, s. 4.
71. ”Hangon Työwäenyhdistys”, *Hangö* 18.4.1899, s. 2; ”Föreningen Arbetets wänner”, *Hangö* 18.4.1899, s. 2.
72. ”Tatarerne”, *Västra Nyland* 12.3.1899, s. 3; *Hangö* 16.3.1899, s. 2; ”Tvänne kontryssar”, *Hangö* 18.4.1899, s. 2–3.
73. ”För allmänna rättssäkerheten och yttre ordningen”, *Västra Nyland* 23.5.1899, s. 3. Enligt Nevalainen fattade minst 88 kommuner sådana beslut men det framgår inte hur många han har undersökt. Nevalainen, *Kulkukauppiaista kauppaneuvoksiin*, s. 102–103. I Finland fanns 1899 ca 500 kommuner. *Suomen tilastollinen vuosikirja 1899*.
74. Kommunalstämmans protokoll 18.5.1899, Karis stads arkiv. Kommunalstämmor hade också tidigare, till exempel i Sjundeå 1874, fattat beslut om att bötfälla personer som hyste vitahavskarelska gårdfarihandlare. Favorin, *Siuntion historia*, s. 244.
75. ”Från Bromarf”, *Hangö* 2.5.1899, s. 1; ”Mot folkuppwiglarne”, *Västra Nyland* 9.5.1899, s. 3; ”För allmänna rättssäkerheten och yttre ordningen”, *Västra Nyland* 23.5.1899, s. 3; ”Från Snappertuna”, *Västra*

Nyland 16.6.1899, s. 2. För Sjundeå, se Favorin, *Siuntion historia*, s. 244–245. I en del kommuner beslöts att även de som köpslog med rörliga handelsmän skulle bötfällas och i en del utlovades därtill belöning till dem som angav personer som spred ogrundade rykten, idkade olovlig handel eller som hyste gårdfarihandlare.

76. Intervju med J. Arhippainen. Om de negativa attityderna, se även Favorin, *Siuntion historia*, s. 244. I ett svar på en frågelista nämner en respondent att gårdfarihandlarna under ”vår passiva och aktiva motståndstid [kanske: kände] på sig att de i de svenska trakterna ej voro så gärna sedda”. KIVÅ 9a: M 735:1.
77. Wassholm, ”’Agitators and Spies’”, s. 359; Nevalainen, *Kulkukauppiaista kauppaneuvoksiin*, s. 103–104.
78. Adress, Allmänna akter 15/1900, GGK, RA.
79. Intervju med Juho Arhippainen. Om förordningen och dess tillkomst, se Nevalainen, *Kulkukauppiaista kauppaneuvoksiin*, s. 104–106.
80. Wassholm, ”Peddling and Politics”, s. 294–297. Om bojkotten av ryska handelsidkare, se även Suodenjoki, ”Kauppiasboikotista kansallisuusvihaan”.
81. Angivelse, Specialavdelningens akter 74/1901, Fb 42, GGK, RA. Angivelsen är en översättning till ryskan från svenskan, originalet återfinns inte i akten och angivaren är okänd. Mobergs påstådda yttranden är desamma som förmedlades i de underjordiska skrifternas uppmaningar till bojkott. Jfr Wassholm, ”’Agitators and Spies’”, s. 366–368. I generalguvernörskansliets arkiv hittas även andra angivelser i vilka det hävdas att godsägare i Västnyland hade hotat sina torpare på motsvarande grunder. Se, Specialavdelningens akter 171/1901, Fb 46; 240/1901, Fb 48, GGK, RA.
82. Angivelse, Specialavdelningens akter 21/1900, Fb 1, GGK, RA. Angivelsen refereras även i pressen, se ”Angifwelse”, *Västra Nyland* 20.11.1900, s. 2.
83. Angivelse, Specialavdelningens akter 71/1901, Fb 42, GGK, RA.
84. Bland annat ägaren av Serlachius pappersfabrik i Mänttä angavs för att ha hängt upp en sådan skylt. Specialavdelningens akter 24/1900, Fb 1, GGK, RA. Se även Alanen, *Suomen maakaupan historia*, s. 457–458.
85. ”Den olagliga guvernören i Nylands län”, *Fria Ord* 30.9.1902, s. 3.
86. Wassholm, ”’Agitators and Spies’”, s. 368–369.
87. ”Bref från Lojo”, *Nyländska Posten* 1.1.1901, s. 9; ”Bref från Sjundeå”, *Nyländska Posten* 8.3.1901, s. 3.
88. Tommila, *Suuri adressi*, s. 248.
89. Landtman, *Studenter under Finlands kampår*, s. 62–63.
90. Rasila, *Suomen torpparikysymys*, s. 143.
91. KIVÅ 9a: M 732:1.
92. KIVÅ 9a: M 735:1–2. Respondenten nämner också att stortorparna hade hängt upp färgbilder av den ryska kejsarfamiljen på hedersplats i sina hem. Sådana bilder ingick i gårdfarihandlarnas utbud av varor.

Källor och litteratur

Arkivkällor

Karis stads arkiv

Kommunalstämmans protokoll

Kulturvetenskapliga arkivet Cultura (KIVÅ), Åbo Akademi

Frågelistan Butikshandeln på landsbygden, KIVÅ 4, 1954; Frågelistan Kringvandrande ryska handelsmän, KIVÅ 9a, 1957; Frågelistan Kringvandrande ryska handelsmän, KIVÅ 9b, 1968

Karjalan sivistysseuran kirjasto, Helsingfors

Maiju Keynäs intervjuer med f.d. ryska gårdfarihandlare: V. J. Arhippainen; J. Arhippainen; Stepan Loskin; Riiko Karppanen

Riksarkivet (RA), Helsingfors

Generalguvernörskansliets arkiv (GGK)

Tidningar

Ekenäs Notisblad

Finlands Allmänna Tidning

Hangö

Hufvudstadsbladet

Karjalan Kävijä

Nyländska Posten

Suomalainen Wirallinen Lehti

Toukomies

Västra Nyland

Tryckta källor

A[rhippainen], J[uho], ”Karjalaisia liikemiehiä 5. Roman Mitrofanoff”, *Toukomies* 1928:3, s. 35.

Inha, I.K., *Kalevalan laulumailta. Elias Lönnrotin poluilla Vienan Karjalassa*, Helsinki: Kansanvalistusseura 1911.

Litteratur

Alanen, Aulis, *Suomen maakaupan historia*, Helsinki: Kauppiaitten kustannus 1957.

Back, Lars, *Karis socken från forntiden till våra dagar VI. 1721–1865*, [Karis]: [Karis kommun] 1994.

Beardsworth, Alan & Teresa Keil, *Sociology on the Menu. An Invitation to the Study of Food and Society*, London: Routledge 2002.

Bergman, Irja, ”Itäkarjalaisuutta Raaseporissa”, *Ta Plats* 11, 2014, s. 44–49.

Boyd, Robert L., ”Ethnic Shopkeepers in U.S. Cities in the Late Nineteenth Century”, *Sociological Spectrum* 30, 2010, s. 317–337, https://doi.org/10.1080/02732171003635539.

Brenner, Alf, *Sjundeå sockens historia*, Sjundeå: Sjundeå kommun 1953.

Brenner, Ola, *Snappertuna – en kustbygds hävder. Del II. Efter 1809*, [Snappertuna]: [Snappertuna kommun] 1975.

Estlander, Ernst, *Ofärdsårens politiska litteratur (ur ”Kagalens” arkiv II)*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 1945.

Favorin, Martti, *Siuntion historia*, [Siuntio]: Siuntion kunta 1986.

Fontaine, Laurence, *History of Pedlars in Europe*, Cambridge: Polity Press 1996.

Kaarniranta, Kim, *”Elämää rahaa käärien ja velkoen”. Pohjois-Karjalan maaseudun sekatavarakauppiaat ja heidän velallisensa 1860- ja 1870-luvuilla*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2001.

Kaihovirta, Matias, *Jord och järn. Pojo kommun 1866–2008*, Pojo: Fiskars hembygdsförening & Pojo hembygdsförening 2024.

Kalela, Jorma, *Historiantutkimus ja historia*, Helsinki: Gaudeamus 2002.

Karis fordom och nu. Till hundraårsminnet av den kommunala självstyrelsens tillkomst i Karis, Karis: Hembygdsnämnden 1970.

Kaukiainen, Yrjö, *Lohjalaisten historia 2. 1808–1925*, [Lohja]: [Lohjan kaupunki] 1980.

”Kiestinki – laukkukaupan pitäjä”, *Karjalan Heimo* 1989:9–10, s. 162–163.

Landtman, Gunnar, *Studenter under Finlands kampår 1898–1909*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 1940.

Lefve konkurrensen! Hantverkare och köpmän i Ekenäs fram till 1940, Ekenäs: Raseborgs släkt- och bygdeforskare r.f. 2017.

Naakka-Korhonen, Mervi, *Halpa hinta, pitkä mitta. Vienankarjalainen laukkukauppa*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1988.

Nevalainen, Pekka, *Kulkukauppiaista kauppaneuvoksiin. Itäkarjalaisten liiketoimintaa Suomessa*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2016.

Rasila, Viljo, *Suomen torpparikysymys vuoteen 1909. Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus*, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura 1961.

Storå, Nils, ”Ostkarelische Wanderhändler als Kulturvermittler in Finnland”, *Jahrbuch für Volkskunde und Kulturgeschichte* 32, 1989, s. 34–43.

Storå, Nils, ”’Rucksack Russians’ in Finland. Peddling and Culture Contact”, *Ethnologia Scandinavica* 21, 1991, s. 74–96.

Suomen tilastollinen vuosikirja 1899, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1899.

Sundelin, Anna, ”Settling Down and Setting Up. Itinerant Peddlers from Russian Karelia as Shopkeepers in Late Nineteenth- and Early Twentieth-century Finland”, Jutta Ahlbeck, Ann-Catrin Östman & Eija Stark (eds), *Forgotten Livelihoods. Encounters and Practices of Petty Trade in Northern Europe*, London: Palgrave Macmillan 2022, s. 297–319, https://doi.org/10.1007/978-3-030-98080-1_13.

Sundelin, Anna & Johanna Wassholm, ”Hospitality and Rejection. Peddlers and Host Communities in the Northern Baltic, 1850–1920”, Sari Nauman, Wojtek Jezierski, Christina Reimann & Leif Runefelt (eds), *Baltic Hospitality from the Middle Ages to the Twentieth Century. Receiving Strangers in Northeastern Europe*, London: Palgrave Macmillan 2022, s. 329–357, https://doi.org/10.1007/978-3-030-98527-1_13.

Sundelin, Anna & Johanna Wassholm, ”Networks in Trade. The Arhippainen Family as Peddlers, Shopkeepers, and Bridgebuilders in Russia and Finland, 1850–1940”, *Ethnologia Scandinavica* 52, 2022, s. 6–24.

Sundelin, Anna & Johanna Wassholm, ”Transnational Networks in Northern European Mobile Trade in the late 1800s”, *History of Retailing and Consumption* 8, 2022:2, s. 262–269, https://doi.org/10.1080/2373518X.2023.2178809.

Sundelin, Anna & Johanna Wassholm, *”Vi sälja från välsorterat lager”. Handel och konsumtion i Karis*, [Karis]: Gardberg Center r.f. 2024.

Suodenjoki, Sami, ”Kauppiasboikotista kansallisuusvihaan. Valtaväestön ja venäläisten suhteet Tampereella vuosina 1899–1981”. Harry Lönnroth (toim.), *Tampere kieliyhteisönä*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2009, s. 147–174.

Tervonen, Miika, ”Historiankirjoitus ja myytti yhden kulttuurin Suomesta”, Pirjo Markkola, Hanna Snellman & Ann-Catrin Östman (toim.), *Kotiseutu ja kansakunta. Miten suomalaista historiaa on rakennettu*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2014, s. 137–162.

Tervonen, Miika & Johanna Leinonen (toim.), *Vähemmistöt muuttajina. Näkökulmia suomalaisen muuttoliikehistorian moninaisuuteen*, Turku: Siirtolaisuusinstituutti 2021.

Tommila, Päiviö, *Suomen historiankirjoitus. Tutkimuksen historia*, Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö 1989.

Tommila, Päiviö, *Suuri adressi*, Porvoo: WSOY 1999.

Vehkalahti, Kaisa, ”Se virallinen tarina? Lastensuojeluarkistojen hiljaisuuksia”, Antti Häkkinen & Mikko Salasuo (toim.), *Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*, Tampere: Vastapaino 2015, s. 234–263.

Wassholm, Johanna, ”Peddling and Politics. Russian Itinerant Traders in the Russo-Finnish Conflict, 1899–1901”, *Journal of Finnish Studies* 25, 2022:2, s. 280–303, https://doi.org/10.5406/28315081.25.2.06.

Wassholm, Johanna, ”’Agitators and Spies’. The Enemy Image of Mobile Russians in the Grand Duchy of Finland, 1899–1901”, Kati Parppei & Bulat Rakhimzianov (eds), *Images of Otherness in Russia, 1547–1917*, Boston: Academic Studies Press 2023, s. 353–377.

Wassholm, Johanna & Anna Sundelin, ”Emotions, trading practices and communication in transnational itinerant Trade. Encounters Between ’Rucksack Russians’ and Their Customers in Late Nineteenth- and Early Twentieth-century Finland”, *Scandinavian Economic History Review* 66, 2018:2, s. 132–152.
Wassholm, Johanna & Ann-Catrin Östman, ”Introduktion. Plats och praktiker i handelsmöten i Finland 1850–1950”, Johanna Wassholm & Ann-Catrin Östman (red.), *Att mötas kring varor. Plats och praktiker i handelsmöten i Finland 1850–1950*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet & Stockholm: Appell Förlag 2021, s. 9–31.
Wickström, Mats & Charlotta Wolff (red.), *Mångkulturalitet, migration och minoriteter i Finland under tre sekel*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2016.